

zakład ubezpieczeń w zakresie, w jakim pokrył szkodę wyrządzoną pokrzywdzone przez przestępstwo lub jest zobowiązany do jej pokrycia².

Zakład ubezpieczeń nie jest określony przez kodeks jako pokrzywdzony, gdyż nim nie jest, lecz jako podmiot, który ma być uważany za pokrzywdzonego we wskazanym zakresie majątkowym. Podstawą prawną działalności zakładów ubezpieczeniowych jest ustawa z 22.5.2003 r. o działalności ubezpieczeniowej³. Z uwagi na wyjątkowy charakter powyższego rozwiązania nie można już uznawać za pokrzywdzonego innych podmiotów, które z racji określonych tytułów prawnych pokryły szkodę wyrządzoną przestępstwem, np. pracodawcy, który pokrył szkodę wyrządzoną przez jego pracownika⁴.

W sprawach o przestępstwa przeciwko prawom osób wykonujących pracę zarobkową, o których mowa w art. 218 – 221 oraz w art. 225 § 2 k.k.⁵, organy Państwowej Inspekcji Pracy mogą wykonywać prawa pokrzywdzonego, jeżeli w zakresie swego działania ujawniły przestępstwo lub wystąpiły o wszczęcie postępowania⁶.

W sprawach o przestępstwa, którymi wyrządzono szkodę w mieniu instytucji państwowej, samorządowej lub społecznej, jeżeli nie działa organ pokrzywdzonej instytucji, prawa pokrzywdzonego mogą wykonywać organy kontroli państwowej, które w zakresie swojego działania ujawniły przestępstwo lub wystąpiły o wszczęcie postępowania karnego (art. 49 § 4 k.p.k.). Do organów kontroli państwowej należy zaliczyć m.in. organy: Najwyższej Izby Kontroli, Państwowej Inspekcji Sanitarnej, Państwowej Inspekcji Pracy, a także organy kontroli skarbowej itp.⁷

Pokrzywdzonym jest zatem każdy podmiot, którego dobro prawne zostało bezpośrednio dotknięte przestępstwem⁸. Przy ustalaniu osoby pokrzywdzonego niezbędne też niekiedy stać się uwzględniani norm materialno prawnych innych niż karne dziedzin prawa, np. prawa cywilnego czy rodzinnego⁹.

Bezpośredniość naruszenia lub zagrożenia dobra prawnego jest podstawowym wyznacznikiem pokrzywdzenia dla celów postępowania karnego. Oznacza ona, że między czynem stanowiącym przestępstwo i naruszeniem (zagrożeniem) dobra danego podmiotu nie ma ogniw pośrednich. Od wymogu bezpośredniości naruszenia (zagrożenia) dobra prawnego przewiduje się jeden wyjątek – dotyczy on zakładów ubezpieczeń. Dla bytu pokrzywdzenia nie ma znaczenia, czy dane dobro jest głównym, czy jedynie ubocznym przedmiotem

² K. Marszał, *Proces karny*, Wyd.Volumen, Katowice 1997, s. 143.

³ *Ustawa z 22.5.2003 r. o działalności ubezpieczeniowej – tekst jedn.*, Dz.U. 2010, Nr 11, poz. 66 z późn. zm.

⁴ T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Wyd.Prawnicze Lexis Nexis, Warszawa 2005, s. 275.

⁵ *Kodeks karny – Ustawa z 6.6.1997 r.* – Dz.U. 1997, Nr 88, poz. 553 z późn. zm.

⁶ W. Grzeszczyk – *Kodeks postępowania karnego komentarz*, Wyd. Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2008, s. 78.

⁷ Z. Świda (red.), R. Ponikowski, W. Posnow – *Postępowanie karne. Część ogólna*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2008, s. 172 i n.

⁸ T. Grzegorzczak, *Polskie postępowanie...*, s. 274.

⁹ *Ibidem*, s. 276.

ochrony w danej normie prawnej. Przy przestępstwie czynnej napaści na funkcjonariusza publicznego (art. 223 k.k.) lub naruszeniu jego nietykalności (art. 222 k.k.) pokrzywdzonym jest także funkcjonariusz, którego nietykalność naruszono lub wobec którego użyto niebezpiecznego przedmiotu, choć rodzajowym przedmiotem ochrony jest działalność instytucji państwowych oraz samorządu terytorialnego (rozdz. XXIX k.k.), a nie nietykalność cielesna czy zdrowie osób fizycznych, choć te ostatnie dobra są chronione przez wskazane normy jako przedmiot ochrony uboczny¹⁰.

Krzywdza – *szkoda moralna, fizyczna lub materialna, wyrządzona komuś niezastąpienie, bezprawnie; nieszczyćście, niesprawiedliwość, obraza dotykająca kogoś niesłusznie*¹¹.

Poszkodowany

Poszkodowany występuje na gruncie prawa cywilnego. Jest to osoba, której prawa zostały naruszone lub zagrożone poprzez niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania albo przez czyn niedozwolony, a więc także przez przestępstwo, z tym że nie tylko bezpośrednio, ale i pośrednio¹². Poszkodowanym może być więc osoba, której prawa zostały naruszone lub zagrożone poprzez:

- czyn niedozwolony (*ex delicto*),
- niewykonanie zobowiązania (*ex contractu*),
- nienależyte wykonanie zobowiązania,
- przez przestępstwo w sposób pośredni.

Przepisy kodeksu cywilnego¹³ nie zawierają ustawowej definicji szkody, uznając, że pojęcie to określa wystarczająco język potoczny.

Szkoda – *to co zostało utracone na skutek zniszczenia, zabrania itp., strata materialna lub moralna; uszczerbek*¹⁴.

Kiedy w języku potocznym mówimy o szkodzie, mamy na ogół na myśli uszczerbek, który następuje w sferze interesów, zwłaszcza majątkowych, określonego podmiotu. Z reguły, choć nie zawsze, będzie to uszczerbek następujący wbrew woli poszkodowanego. A więc szkodą jest każdy uszczerbek, który dotyka poszkodowanego, zarówno o charakterze majątkowym, jak i niemajątkowym. Uszczerbek niemajątkowy zwany jest *krzywdą*¹⁵.

Nie każda jednak szkoda podlega naprawieniu. Aby poszkodowany mógł uzyskać świadczenie odszkodowawcze od innej osoby, musi udowodnić, że ta osoba ponosi względem niego odpowiedzialność odszkodowawczą. W prawie zobowiązań należy wyróżnić trzy rodzaje odpowiedzialności odszko-

¹⁰ Ibidem, s. 274.

¹¹ E. Sobol (red.), *Mały słownik języka polskiego*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 379.

¹² T. Grzegorzcyk, *Polskie...*, op. cit., s. 275.

¹³ Kodeks cywilny – Ustawa z 23.4.1964 r. – Dz.U. 1964, Nr 16, poz. 93 z późn. zm.

¹⁴ E. Sobol (red.), *Mały słownik...*, op. cit., s. 990.

¹⁵ W. Czachórski, A. Brzozowski, M. Safjan, E. Skowrońska-Bocian, *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Wyd. Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2004, s. 100.

dowawczej: a) odpowiedzialność deliktowa (*ex delicto*), która występuje wtedy, gdy między poszkodowanym a podmiotem odpowiedzialnym za szkodę nie ma stosunku zobowiązaniowego, lub też gdy szkoda zostaje wyrządzona poza istniejącym stosunkiem; zdarzenie wyrządzające szkodę rodzi stosunek zobowiązaniowy jako stosunek samoistny (art. 415 i nast. k.c.). b) odpowiedzialność kontraktowa (*ex contractu*), która powstaje wówczas, gdy szkoda zostaje wyrządzona przez niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania przez dłużnika (art. 471 i nast. k.c.). c) odpowiedzialność gwarancyjno-repartycyjna¹⁶.

Wymóg bezpośredniości naruszenia odróżnia karnoprocesowe pojęcie pokrzywdzonego od cywilnoprawnego pojęcia poszkodowanego, gdzie warunek ten nie istnieje. Jest zatem poszkodowanym współmałżonek osoby pobitej, która w wyniku przestępstwa doznała uszczerbku na zdrowiu w rozumieniu art. 156 lub 157 k.k., a który wspólnie z ofiarą poniósł z majątku wspólnego koszty leczenia, nie jest on jednak pokrzywdzonym, gdyż przestępstwo nie dotknęło go bezpośrednio tylko pośrednio¹⁷.

Można przyjąć, że każdy pokrzywdzony w rozumieniu prawa i postępowania karnego jest poszkodowanym w ujęciu norm prawa cywilnego, ale nie każdy poszkodowany czynem niedozwolonym jest pokrzywdzonym w rozumieniu karnoprocesowym¹⁸.

Ofiara przestępstwa

Wiktymologia kryminalna, najmłodsza z gałęzi wiedzy w obrębie nauk karnych, wydzieliła się z nich jako dziedzina specjalistyczna, zajmująca się cechami ofiary przestępstwa. Pierwotnym zatem przedmiotem zainteresowań wiktymologii kryminalnej była osoba ofiary. W dalszym rozwoju dociekań badawczych przedmiot ten uległ poszerzeniu, sprecyzowaniu, a wiktymologia zyskała rangę nauki samodzielnej, choć wielorako powiązanej z innymi naukami penalnymi. Przestępstwem nazywamy taki rodzaj działania, który wyrządza szkodę, uznaną za naruszenie zasad współżycia i zasad, które są chronione przez prawo. W tym kontekście pojawia się pojęcie sprawcy i ofiary. Czyn przestępny jest wynikiem interakcji bezpośredniej bądź pośredniej między sprawcą i ofiarą¹⁹.

Wiktymologia – (łac. *victima* – ofiara, *logos* – nauka) – dziedzina nauki zajmująca się ofiarami przestępstw, zjawisk patologii społecznej oraz innych zdarzeń powodujących skrzywdzenie człowieka; w węższym znaczeniu (tzw. w. kryminalna) interesuje się winnymi, typami ofiar przestępstw, bada ich więzi ze sprawcą przestępstw, wolą ofiary w zdarzeniu przestępnym oraz traktowaniu ofiar przestępstw przez wymiar sprawiedliwości; w. w. szerszym znaczeniu

¹⁶ T.A. Filipiak, J. Mojak, M. Nazar, E. Niezbecka, *Zarys prawa cywilnego i rodzinnego*, Lubelskie Towarzystwo Naukowe, Lublin 1996, s. 252 i n.

¹⁷ T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Zakamycze 1998, s. 156.

¹⁸ T. Grzegorzczak, *Polskie...*, op. cit., s. 275.

¹⁹ B. Hołyst, *Kryminologia*, Wyd. Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2007, s. 1258 i n.

(tzw. w. ogólna) stara się objąć swoim zainteresowaniem wszystkie postacie pokrzywdzenia człowieka w społeczeństwie²⁰.

Ofiara przestępstwa została zdefiniowana w Polskiej Karcie Praw Ofiary. Ofiarą przestępstwa w rozumieniu Karty (art. 1) *jest osoba fizyczna, której dobro prawem chronione zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo, a także jej najbliżsi*. Również pojęcie ofiary zostało zdefiniowane w Deklaracja podstawowych zasad wymiaru sprawiedliwości odnoszących się do ofiar przestępstw i nadużyć władzy²¹.

Pokrzywdzony, poszkodowany i ofiara przestępstwa na przykładzie przestępstwa niealimentacji

Przestępstwo niealimentacji zostało umiejscowione w rozdziale XXVI – nazwanym: przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece²². W nauce prawa karnego wprowadza się klasyfikację dóbr prawnych, rozumianych jako przedmiot ochrony (zamachu). Tytuł rozdziału XXVI k.k. wskazuje, że rodzajowym dobrem prawnym chronionym przez przepisy tego rozdziału są „rodzina i opieka”²³. Można ogólnie powiedzieć, że w polu zainteresowania ustawodawcy karnego znalazły się w rozdziale XXVI społecznie patologiczne sytuacje związane ze stosunkami rodzinnymi, instytucją opieki lub dotyczące osoby małoletniej²⁴. Przestępstwo z art. 209 § 1 k.k. jest przestępstwem indywidualnym. Jego sprawcą może być tylko osoba, która mocą ustawy lub orzeczenia sądowego zobowiązana jest do opieki. Chodzi tu więc zarówno o osoby, które na mocy przepisów kodeksu rodzinnego i opiekuńczego²⁵ zobowiązane są do alimentowania wskazanych tam osób (art. 128 – 144¹ k.r.o.), jak i o każdą inną osobę, na której ciąży – oparty na orzeczeniu sądowym i w zakresie w nim ustalonym – obowiązek opieki²⁶.

Czyn przestępny jest zaniechaniem i polega na uchylaniu się całkowitym lub częściowym od płacenia alimentów. Przy tym to uchylanie się ma być „uporczywe”. Uporczywość wymaga długotrwałości w uchylaniu się od płacenia alimentów. Uchylanie się jest uporczywe, gdy sprawca nie uiszcza alimentów, pomimo szeregu zastosowanych do niego środków oddziaływania, jak perswazje, wezwania, zastrzeżenia i zagrożenia itp. Określone w art. 209 § 1 k.k. przestępstwo niealimentacji jest przestępstwem materialnym (skutkowym). Warunkiem jego dokonania jest więc, aby uchylanie się od obowiązku alimenta-

²⁰ B. Petrozolin-Skowrońska (red.), *Nowa encyklopedia powszechna PWN*, t. 6, Warszawa 1998, s. 783.

²¹ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 40/34 z 29.11.1985 r.

²² A. Barczak-Oplustil, M. Bielski, G. Bogdan, Z. Cwiąkański, P. Kardas, J. Raglewski, M. Szewczyk, W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna*, tom I, *Komentarz do art. 117-277*, Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa 2008, s. 717.

²³ A. Wąsek (red.), R. Zawłocki – *Kodeks karny. Część szczególna*. Tom I, Wyd. C.H. BECK, Warszawa 2010, s. 1254.

²⁴ Ibidem, s. 1172.

²⁵ Kodeks rodzinny i opiekuńczy – Ustawa z 25.2.1964 r. – tekst jedn. – Dz.U. 2012, poz. 788.

²⁶ A. Barczak-Oplustil – *Kodeks karny...*, op. cit., s. 743.

cyjnego spowodowało narażenie pokrzywdzonego na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych. Chodzi tu o spowodowanie stanu bezpośredniego i konkretnego zagrożenia niemożnością zaspokojenia tych potrzeb, rozumianego jako skutek zachowania się sprawcy. Jest to przestępstwo umyślne, a ze względu na element uporczywości działania może być popełnione w zamiarze bezpośrednim, gdyż sprawca chce uchylać się od płacenia alimentów²⁷. Inaczej jest ze znamieniem skutku. Tutaj nie ma pojęciowo przeszkód, aby mógł on być zamiarem bezpośrednim albo zamiarem ewentualnym. Z tym więc zastrzeżeniem można mówić, że przestępstwo z art. 209 § 1 k.k. wymaga zamiaru bezpośredniego albo że przestępstwo to może być popełnione w obu postaciach zamiaru²⁸.

Źródłem obowiązku alimentacyjnego są w zasadzie określone przez ustawę stosunki rodzinne, a w szczególności pokrewieństwo, przysposobienie, małżeństwo²⁹. Źródłem tego obowiązku nie są natomiast jakieś działania ze strony zainteresowanych osób; w szczególności źródłem obowiązku alimentacyjnego nie są czynności prawne, ani jednostronne, ani umowy. Zakres obowiązku alimentacyjnego określa art. 135§ 1 k.r.o.

Przy ustalaniu przez sąd wysokości świadczeń alimentacyjnych rzutują na siebie wzajemnie dwie przesłanki dotyczące obydwu stron w procesie. Chodzi mianowicie o to, że sąd musi rozważyć: z jednej strony – usprawiedliwione potrzeby uprawnionego z uwzględnieniem jego wieku, stanu zdrowia, miejsca pobytu, warunków mieszkaniowych, możliwości nie tylko zarobkowania, ale i korzystania np. w życiu rodzinnym z pomocy innych osób itp., a z drugiej strony są bierze pod uwagę zarobkowe i majątkowe możliwości zobowiązanego, opierając się na obowiązujących przepisach prawa³⁰. Zgodnie z orzecnictwem Sądu Najwyższego³¹:

- przez pojęcie podstawowych potrzeb życiowych oznacza dostarczenie środków materialnych koniecznych nie tylko do utrzymania, ale również do uzyskania niezbędnego wykształcenia i korzystania z dóbr kulturalnych (...).

Na gruncie prawa polskiego można ze względu na źródło wyróżnić następujące wypadki obowiązku alimentacyjnego – ogólny obowiązek alimentacyjny między krewnymi (art. 128 k.r.o.), obowiązek alimentacyjny rodziców względem niesamodzielnego dziecka (art. 133 k.r.o.), obowiązek alimentacyjny wynikający z przysposobienia (art. 131§ 2 k.r.o.), także obowiązki po rozwiązaniu przysposobienia (art. 125 § 1 k.r.o.), obowiązek alimentacyjny między małżonkami (art. 27 k.r.o.), obowiązek alimentacyjny między małżonkami po ustaniu małżeństwa (art. 130 k.r.o.), obowiązek alimentacyjny między powin-

²⁷ W. Świda, *Prawo karne*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1978, s. 548 i n.

²⁸ A. Wąsek, *Kodeks...*, op. cit., s. 1254.

²⁹ J. Klimek, *Alimenty*, Instytut Wydawniczy CRZZ, Warszawa 1974, s. 6.

³⁰ *Ibidem*, s. 7.

³¹ Wytoczne wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej w zakresie prawnokarnej ochrony rodziny z 9.6.1976 r. – VI KZP 13/75, OSNKW 1976, Nr 7-8, poz. 86, teza 10.

watymi (art. 144 k.r.o.), obowiązek alimentacyjny względem ojca pozamałżeńskiego dziecka (art. 141 k.r.o.)³².

Przestępstwo niealimentacji ścigane jest z urzędu jeżeli pokrzywdzonemu przyznano odpowiednie świadczenie rodzinne albo świadczenia pieniężne w przypadku bezskuteczności egzekucji alimentów (§ 3).

Organem przyznającym odpowiednie świadczenia rodzinne są organy wskazane w ustawie o świadczeniach rodzinnych³³. Organem właściwym zgodnie z art. 3 pkt 11 jest wójt, burmistrz lub prezydent miasta właściwego ze względu na miejsce zamieszkania osoby ubiegającej się o świadczenie rodzinne lub otrzymującej świadczenie rodzinne. Świadczeniem rodzinnym zgodnie z art. 2 są: zasiłek rodzinny oraz dodatki do zasiłku rodzinnego, świadczenia opiekuńcze: zasiłek pielęgnacyjny, specjalny zasiłek opiekuńczy oraz świadczenie pielęgnacyjne; jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka.

Praktyka egzekucyjna wielu krajów wykazała, że osiągnięcie w pełni sprawnego systemu dochodzenia alimentów nie jest możliwe bez zaangażowania funduszy społecznych; zaangażowania polegającego na tym, że w razie bezskuteczności egzekucji, spowodowanej najczęściej celowym uchylaniem się zobowiązanego od wykonywania jego obowiązku alimentacyjnego, wypłata alimentów powinna następować z tych właśnie funduszy. Z tego postulatu zrodziła się idea tzw. banku alimentacyjnego³⁴.

Z dniem 1.10.2008 r., na mocy ustawy z 7.9.2007 r. o pomocy społecznej osobom uprawnionym do alimentów³⁵ fundusz alimentacyjny przywrócono. Postępowanie w sprawie świadczeń z funduszu alimentacyjnego prowadzi organ właściwy wierzyciela (art. 12). Ustawa określa krąg osób, które mogą starać się o świadczenia alimentacyjne (art. 1a). Decyzja administracyjna o przyznaniu świadczenia z funduszu alimentacyjnego jest wydawana przez urząd gminy (miasta) właściwy ze względu na miejsce zamieszkania osoby uprawnionej. Do jej wydania konieczne jest przedłożenie organowi m. in. stwierdzenie bezskuteczności egzekucji alimentów³⁶. Jest to zaświadczenie wydawane przez komornika sądowego. Zaświadczenie jest dokumentem urzędowym i przysługuje mu wzmocniona moc dowodowa³⁷.

Kodeks utrzymuje ściganie przestępstwa uchylania się od alimentów na wniosek pokrzywdzonego, organu pomocy społecznej lub organu podejmującego działania wobec dłużnika alimentacyjnego (§ 2).

Udzielania pomocy osobom potrzebującym odbywa się za pośle-

³² J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, Wyd. Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2005, s. 320.

³³ Ustawa z 28.11.2003 r. o świadczeniach rodzinnych – tekst jedn. Dz.U. 2006, Nr 139, poz. 992 z późn. zm.

³⁴ J. Ignatowicz..., s. 342.

³⁵ Ustawa z 7.9.2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów – tekst jedn. Dz.U. 2009, Nr 1, poz. 7 z późn. zm.

³⁶ A. Reetz, *Fundusz alimentacyjny. Omówienie, wzory, komentarz*, Gaskor, Wrocław 2011, s. 130 i n.

³⁷ J. Ignaczewski (red.), M. Karcz, W. Maciejko, M. Romańska, *Alimenty*, Wyd. C.H. BECK, Warszawa 2011, s. 200.

dnictwem instytucji prawnych i organizacyjno-finansowych tworzących system zabezpieczenia społecznego, w skład którego wchodzi pomoc społeczna. Konstytucja RP z 2.4.1997 r.³⁸ zawiera postanowienia dotyczące m. in.: prawo do zabezpieczenia społecznego (art. 67), prawo do ochrony zdrowia (art. 68), prawo osób niepełnosprawnych (art. 69), prawo rodziny do pomocy ze strony władz publicznych (art. 71), prawo zaspokajania potrzeb mieszkaniowych (art. 75). Obok Konstytucji podstawy prawne dla pomocy społecznej stanowią ustawy ustrojowe, regulujące organizację i funkcjonowanie podmiotów administracji publicznej realizujących zadania w sferze pomocy społecznej, a więc samorządu terytorialnego i organów administracji rządowej. Problematykę pomocy społecznej regulują także akty prawa materialnego. Wiodącą rolę odgrywa ustawa o pomocy społecznej³⁹ oraz liczne akty wykonawcze do niej. Oprócz tej ustawy niektóre zagadnienia z zakresu pomocy społecznej regulują również inne ustawy. Ich zakres podmiotowy jest węższy, z reguły odnoszą się do określonej kategorii podmiotów, np. osób uzależnionych od alkoholu i ich rodzin, uzależnionych od narkotyków, osób niepełnosprawnych, psychicznie chorych. Przykładowo można wymienić tu⁴⁰: ustawę z 26.10.1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi⁴¹, ustawę z 19.8.1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego⁴², ustawę z 29.7.2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii⁴³, ustawę z 9.11.2000 r. o repatriacji⁴⁴, ustawę z 28.11.2003 r. o świadczeniach rodzinnych.

W rozumieniu art. 2 pkt. 9 ustawy o pomocy osobom uprawnionym do alimentów organem właściwym dłużnika jest wójt, burmistrz lub prezydent miasta właściwego ze względu na miejsce zamieszkania dłużnika alimentacyjnego. Realizacja zadań wynikających z ustawy może być także przekazana na podstawie art. 8 b jednostce organizacyjnej gminy (np. ośrodkowi pomocy społecznej). Jednym podstawowych działań podejmowanych przez organ wobec dłużników alimentacyjnych jest sporządzenie wywiadu alimentacyjnego (art. 4 ust. 1), który ma na celu ustalenie sytuacji rodzinnej, dochodowej i zawodowej dłużnika alimentacyjnego, a także jego stanu zdrowia oraz ustalenie przyczyn niełożenia na utrzymanie osoby uprawnionej.

Organ właściwy dłużnika alimentacyjnego informuje komornika sądowego prowadzącego postępowanie egzekucyjne świadczeń alimentacyjnych wobec dłużnika alimentacyjnego o efektach wywiadu alimentacyjnego i treści odebranego oświadczenia majątkowego (art. 6).

Jeżeli dłużnik nie może się wywiązać ze swoich zobowiązań alimenta-

³⁸ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r.* – Dz.U. 1997, Nr 78, poz. 483, z późn. zm.

³⁹ *Ustawa z 12.3.2004 r. o pomocy społecznej – tekst jedn.* – Dz.U. 2013, poz. 182.

⁴⁰ Z. Duniewska, M. Górski, B. Jaworska-Dębska, M. Lewicki, R. Badziak-Michalska, E. Szałowska-Olejniczak, M. Stahl (red.), P. Wilczyński – *Materialne prawo administracyjne, pojęcia, instytucje, zasady*, Difin, Warszawa 2005, s. 235 i n.

⁴¹ Tekst jedn. – Dz.U. 2012, poz. 1356.

⁴² Tekst jedn. – Dz.U. 2011, Nr 231, poz. 1375.

⁴³ Tekst jedn. – Dz.U. 2012, poz. 124.

⁴⁴ Tekst jedn. – Dz.U. 2004, Nr 53, poz. 532.

cyjnych z powodu braku zatrudnienia, organ właściwy dłużnika informuje właściwy Powiatowy Urząd Pracy o potrzebie aktywizacji zawodowej (art. 4a).

Na podstawie art. 4a organ właściwy dłużnika po przeprowadzeniu wywiadu alimentacyjnego informuje dłużnika o przekazaniu do biura informacji gospodarczej informacji gospodarczej o zobowiązaniu lub zobowiązaniach dłużnika alimentacyjnego wynikającego z tytułów, o których mowa w art. 28 ust. 1 pkt 1 i 2 w razie powstania zaległości za okres dłuższy niż 6 miesięcy.

Kolejnym działaniem, które organ może podjąć wobec dłużnika, jest skierowanie wniosku do starosty o zatrzymanie prawa jazdy. Kwestia ta była badana przez Trybunał Konstytucyjny, który w wyroku z 22.9.2009 r.⁴⁵ orzekło niezgodności art. 5 ustawy o postępowaniu wobec dłużników alimentacyjnych oraz zaliczce alimentacyjnej art. 2 i 31 ust. 3 Konstytucji. Badany przez TK przepis został wraz z całą ustawą uchylony, jednak obowiązujący obecnie art. 5 ust. 3, ust. 5 i 6 odpowiadają swą treścią zakwestionowanemu przepisowi przez TK. Decyzja o zatrzymaniu prawa jazdy, jak również odmowa zwrotu tego dokumentu mogą zostać zaskarżone do sądu administracyjnego, który na podstawie art. 4 ustawy z 25.7.2002 r. prawo o ustroju sądów administracyjnych⁴⁶ jest uprawniony do samodzielnej oceny konstytucyjności stosowanego przepisu. Sąd administracyjny jest władny uchylić decyzję wydaną na podstawie art. 5 ust. 3 i 5 ustawy o pomocy osobom uprawnionym do alimentów, stwierdzając, że uznał je za niekonstytucyjne z racji ich podobieństwa do zakwestionowanych przez TK przepisów ustawy o postępowaniu wobec dłużników alimentacyjnych oraz zaliczce alimentacyjnej. Wyrok taki odniesie ten skutek, że dłużnik będzie mógł zgłosić się do właściwego starosty po zatrzymane nielegalnie prawo jazdy⁴⁷.

Tak więc w przypadku podejmowania przez organ właściwy działań przepisanych prawem wobec dłużnika alimentacyjnego, który uniemożliwia przeprowadzenie wywiadu alimentacyjnego, odmowę złożenia oświadczenia majątkowego, odmowę rejestracji w PUP jako bezrobotny albo poszukujący pracy lub odmowę przyjęcia propozycji odpowiedniego zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej, wykonywania prac społeczno-użytecznych, prac interwencyjnych, robót publicznych, prac na zasadach robót publicznych albo udziału w szkoleniu, stażu lub przygotowaniu zawodowym dorosłych – powinno skutkować złożeniem wniosku do prokuratury o ściganie za przestępstwo określone w art. 209 k.k.⁴⁸.

Ustawodawca przy przestępstwie niealimentacji przewidział tylko formę podstawową zagrożoną karą pozbawienia wolności do lat 2, karą ograniczenia wolności lub karą grzywny.

Pokrzywdzonym przy przestępstwie z art. 209 k.k. jest osoba uprawniona do alimentacji. Jeżeli pokrzywdzonym jest małoletni lub ubezwłasnowolniony częściowo lub całkowicie, prawa jego wykonuje przedstawiciel ustawowy albo osoba, pod której stałą opieką pokrzywdzony pozostaje. Przy przestępstwie

⁴⁵ Wyrok TK z 22.9.2009 r., P 46/07, OTK – A 2009, Nr 8, poz. 126.

⁴⁶ Tekst jedn., Dz.U. 2002, Nr 153, poz. 1269 z późn. zm.

⁴⁷ A. Reetz, *Fundusz...*, op. cit., s. 245 i n.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 244.

uporczywego uchylania się od alimentów osoba uprawniona do alimentacji jest jednocześnie pokrzywdzonym i ofiarą przestępstwa.

Reaktywowany fundusz alimentacyjny nie jest tym samym funduszem, który działał na podstawie nieobowiązującej ustawy z 18.7.1974 r. o funduszu alimentacyjnym. Przekazano go w administrowanie jednostkom samorządu gminnego, a nie – jak poprzednio – organom administracji rządowej (oddziałom ZUS)⁴⁹. Art. 27 ustawy przewiduje, że świadczenie o charakterze publicznym jest przez organ tylko czasowo udostępniane wierzycielowi, nie jest zaś świadczeniem bezzwrotnym. Jego funkcją jest czasowe złagodzenie niedostatku wynikającego z nie dość skutecznie działającego systemu państwowego ściągania dłużnika uchylającego się od realizacji prawomocnie ustalonego obowiązku alimentacyjnego. Istotą systemu publicznego wsparcia alimentacyjnego jest to, że zwrot kwoty, jaką organ udostępnił wierzycielowi pod tytułem świadczenia z funduszu alimentacyjnego, następuje nie od osoby, która świadczenie pobrała, ale od dłużnika, którego prywatny dług został „w zastępstwie dłużnika” zaspokojony przez organ administracji publicznej⁵⁰. Decentralizacja zadań funduszu alimentacyjnego aż do szczebla gminy uzasadniania była wcześniejszym udanym przejęciem przez gminy zadań z zakresu świadczeń rodzinnych. Gminom przysługuje regres w przedmiocie wypłaconych należności alimentacyjnych od zobowiązanego dłużnika⁵¹.

Świadczenia z funduszu alimentacyjnego mają charakter zwrotny i są swoistym kredytem udzielanym dłużnikowi alimentacyjnemu. Dłużnik ten jest zobowiązany do zwrotu organowi wykonawczemu gminy właściwej ze względu na miejsce zamieszkania wierzyciela należności w wysokości świadczeń wypłaconych z funduszu alimentacyjnego osobie uprawnionej, łącznie z ustawowymi odsetkami. Przyznawanie i wypłata świadczeń z funduszu alimentacyjnego oraz podejmowanie działań wobec dłużników alimentacyjnych jest zadaniem zleconym gminie z zakresu administracji rządowej. Działania wobec dłużników alimentacyjnych, świadczenia z funduszu alimentacyjnego i koszty ich obsługi są finansowane w formie dotacji celowej z budżetu państwa⁵².

Podsumowanie

Przedstawiona wyżej próba interpretacji pojęć: pokrzywdzony, poszkodowany i ofiara przestępstwa na przykładzie przestępstwa niealimentacji w sposób jednoznaczny pokazuje aspekt niejednorodności (niekoherentności) pojęć do przecież oczywistego ponoszenia następstw skutków tegoż przestępstwa przez Skarb Państwa a w konsekwencji społeczeństwa (podatników).

Described higher attempt of interpretation of notions: the aggrieved party, the aggrieved party and the victim of an offence on the example of the crime in the explicit way an aspect is showing diversities the nonmaintenance

⁴⁹ J. Ignaczewski – *Alimenty...*, op. cit., s. 194.

⁵⁰ Ibidem, s. 273.

⁵¹ Ibidem, s. 234.

⁵² I. Sierpowska, *Prawo pomocy społecznej*, Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa 2011, s. 231 i n.

(*noncoherencies*) of notions to after all of obvious incurring results of effects of this crime by the state treasury but in consequence societies (of taxpayers).

Bibliografia

- Barczak-Oplustil A., Bielski M., Bogdan G., Ćwiąkalski Z., Kardas P., Raglewski J., Szewczyk M., Wróbel W., Zoll A. (red.), *Kodeks Karny Część szczególna tom I, Komentarz do art. 117-277*, Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa 2008
- Czachórski W., Brzozowski A., Safjan M., Skowrońska-Bocian E., *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2004.
- Duniewska Z., Górski M., Jaworska-Dębska B., Lewicki M., Michalska-Badziak R., Olejniczak-Szałowska E., Stahl M. (red.), Wilczyński P., *Materialne prawo administracyjne. Pojęcia, instytucje, zasady*. Difin, Warszawa 2005.
- Filipiak T. A., Mojak J., Nazar M., Niezbecka E., *Zarys prawa cywilnego i rodzinnego*, Lubelskie Towarzystwo Naukowe, Lublin 1996.
- Grzegorzczak T., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Zakamycze 1998.
- Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie postępowanie karne*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2005.
- Grzeszczyk W. – *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2008.
- Hołyst B., *Kryminologia*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2007.
- Ignaczewski J. (red.), Karcz M., Maciejko W., Romańska M., *Alimenty*, Wydawnictwo C.H. BECK, Warszawa 2011.
- Ignatowicz J., Nazar M., *Prawo rodzinne*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2005.
- Klimek J., *Alimenty*, Instytut Wydawniczy CRZZ, Warszawa 1974.
- Marszał K., *Proces Karny*, Wydawnictwo Volumen, Katowice 1997.
- Petrozolin-Skowrońska B.(red.), *Nowa encyklopedia powszechna PWN t. 6*, Warszawa 1993.
- Reetz A., *Fundusz alimentacyjny. Omówienie, wzory, komentarz*, Gaskor, Wrocław 2011.
- Sierpowska I., *Prawo pomocy społecznej*, Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa 2011.
- Sobol E. (red.), *Mały słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
- Świda W., *Prawo karne*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1978.
- Świda Z. (red.), Ponikowski R., Posnow W., *Postępowanie karne. Część ogólna*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2008.
- Wąsek A. (red.), Zawłocki R. – *Kodeks karny. Część szczególna*. Tom I, Wydawnictwo C.H. BECK, Warszawa 2010.

Akty prawne

- Kodeks postępowania karnego – Ustawa z 6.6.1997 r. – Dz.U. 1997, Nr 89, poz. 555 z późn. zm.
- Ustawa z 22.5.2003 r. o działalności ubezpieczeniowej – tekst jedn. Dz.U. 2010, Nr 11, poz. 66 z późn. zm.
- Kodeks karny – Ustawa z 6.6.1997 r. – Dz. U. 1997, Nr 88, poz. 553 z późn. zm.
- Kodeks cywilny – Ustawa z 23.4.1964 r. – Dz. U. 1964, Nr 16, poz. 93 z późn. zm.
- Ustawa z 25.2.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy – tekst jedn. Dz.U. 2012, poz. 788.
- Ustawa z 28.11.2003 r. o świadczeniach rodzinnych – tekst jedn. Dz.U. 2006, Nr 139, poz. 992 z późn. zm.

- Ustawa z 7.9.2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów – tekst jedn. Dz.U. 2009, Nr 1, poz. 7 z późn. zm.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.4.1997 r. – Dz.U. 1997, Nr 78, poz. 484 z późn. zm.
- Ustawa z 12.3.2004 r. o pomocy społecznej – tekst jedn. Dz.U. 2013, poz. 182.
- Ustawa z 26.10.1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi – tekst jedn. Dz. U. 2012, poz. 1356.
- Ustawa z 19.8.1944 r. o ochronie zdrowia psychicznego – tekst jedn. Dz.U. 2011, Nr 231, poz. 1375.
- Ustawa z 29.7.2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii – tekst jedn. Dz.U. 2012, poz. 124.
- Ustawa z 9.11.2000 r. o repatriacji – tekst jedn. Dz. U. 2004, nr 53, poz. 532.
- Ustawa z 25.7.2002 r. prawo o ustroju sądów administracyjnych – Dz.U. 2002, Nr 153, poz. 1269 z późn. zm.
- Deklaracja podstawowych zasad wymiaru sprawiedliwości odnoszących się do ofiar przestępstw i nadużyć władzy. Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 40/34 z 29.11.1985 r.

Orzeczenia sądowe

Wytyczne wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej w zakresie prawnokarnej ochrony rodziny z 9.6.1976 r. – VI KZP 13/75, OSNKW 1976, Nr 7-8, poz. 86, teza 10.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego

Wyrok TK z 22.9.2009 r. – P 46/07, OTK – A 2009, Nr 8, poz. 126.